

W ODKRYWANIU DZIEŁ NASZEGO ZAŁOŻYCIELA

Wstęp

XV Kapituła Generalna Misjonarzy Świętej Rodziny, która odbyła się w Rzymie w dniach 7–26 października 2025 r. w ramach 130. rocznicy założenia Instytutu i pod hasłem „Idźmy razem, aby nieść nadzieję tym, którzy są daleko”, z mocą wyraziła pragnienie ponownego odkrycia myśli i dziedzictwa duchowego Ojca Jana Chrzyciela (Jean-Baptiste) Berthiera. Kierunkowi

temu towarzyszy wola ponownego wydania i uczynienia bardziej dostępnymi głównych pism założyciela, z których większość przechowywana jest w języku francuskim, z nielicznymi tekstami po łacinie. W tej perspektywie celowe wydaje się posiadanie narzędzia referencyjnego pozwalającego na identyfikację,

usytuowanie i lepsze zrozumienie całości jego dzieła.

Ojciec Jan Chrzyciel Berthier (1840–1908) zajmuje ważne miejsce wśród wielkich postaci duchowych francuskiego katolicyzmu końca XIX i początku XX wieku. Jako zakonnik misjonarz Matki Bożej z La Salette, kaznodzieja, teolog, pedagog, pisarz i założyciel Misjonarzy Świętej Rodziny, poświęcił całe swoje życie głoszeniu Ewangelii, promowaniu powołań oraz uświęcaniu rodzin chrześcijańskich. Jego działalność apostolska zaowocowała wyjątkowo obfitą produkcją literacką, która dotyka różnych dziedzin: duchowości, teologii, duszpasterstwa, katechezy, formacji chrześcijańskiej i towarzyszenia w różnych stanach życia.

Liczne dzieła opublikowane w latach 1866–1907 ujawniają niezwykłą jedność myśli. Choć są one skierowane do różnych odbiorców – matek, dzieci, młodzieży, kapłanów, osób zakonnych czy zwykłych wiernych – przyświeca im ten sam cel: pomóc każdemu w rozeznaniu własnego powołania i podążaniu drogą do świętości. Wizja ta jest zakorzeniona w głęboko chrześcijańskim rozumieniu egzystencji, w którym życie codzienne staje się uprzywilejowanym miejscem spotkania z Bogiem i realizacji Jego planu miłości.

Całość jego dzieła koncentruje się wokół kilku głównych tematów przewijających się przez jego pisma. Powołanie chrześcijańskie, rozumiane jako powszechne powołanie do świętości, stanowi jedną z jego fundamentalnych osi. Rodzina chrześcijańska jest przedstawiana jako pierwsza szkoła życia ludzkiego i duchowego. Centralne miejsce zajmuje również pobożność maryjna, inspirowana w szczególności orędziem Matki Bożej z La Salette. Wreszcie, kontemplacja Świętej Rodziny z Nazaretu jawi się stopniowo jako jednocząca zasada jego duchowości i projektu apostolskiego.

Niniejszy przewodnik proponuje chronologiczną prezentację dzieł Ojca Jana Chrzyciela Berthiera. Podejście to pozwala śledzić ewolucję jego myśli, podkreślić ciągłość jego duszpasterskich i duchowych trosk, a także lepiej zrozumieć stopniowy rozwój jego charyzmatu założycielskiego. Każda pozycja została umieszczona w kontekście jej publikacji i opatrzona niezbędnymi informacjami pozwalającymi docenić jej znaczenie historyczne, doktrynalne i duchowe. Tym samym przewodnik ten ma być zarówno narzędziem

badawczym, instrumentem formacyjnym, jak i zaproszeniem do ponownego odkrycia wciąż aktualnego bogactwa dziedzictwa Ojca Berthiera.

KATALOG DZIEŁ OJCA BERTHIERA MS

Nr Rok Tytuł

1.	1866	La mère selon le cœur de Dieu (<i>Matka według serca Bożego</i>)
2.	1866	Petit récit de l'apparition (<i>Krótkie opowiadanie o objawieniu</i>)
3.	1868	La jeune personne et la vierge chrétienne à l'école des saints (<i>Młoda osoba i dziewczica chrześcijańska w szkole świętych</i>)
4.	1870	Une neuvaine en honneur de Notre-Dame de La Salette (<i>Nowenna ku czci Matki Bożej z La Salette</i>)
5.	1871	Notre-Dame de La Salette, son apparition, son culte (<i>Matka Boża z La Salette, Jej objawienie, Jej kult</i>)
6.	1874	Des états de vie chrétienne et de la vocation (<i>O stanach życia chrześcijańskiego i o powołaniu</i>)
7.	1877	Pèlerinage de Notre-Dame de La Salette ou guide des pèlerins sur la Sainte Montagne (<i>Pielgrzymka do Matki Bożej z La Salette lub przewodnik pielgrzyma po Świętej Górze</i>)
8.	1878	Quelle est ma vocation et que dois-je conseiller sur le choix d'un état ? (<i>Jakie jest moje powołanie i co powinienem doradzić w kwestii wyboru stanu życia?</i>)
9.	1878	Méthode facile pour préparer les petits enfants au sacrement de pénitence (<i>Łatwa metoda przygotowania małych dzieci do sakramentu pokuty</i>)
10.	1883	Le prêtre dans le ministère des missions, des retraites et de la prédication (<i>Kapłan w posłudze misji, rekolekcji i kaznodziejstwa</i>)
11.	1883	Le fidèle et l'âme religieuse éclairés sur les vérités de la foi et les devoirs de la vie chrétienne et de la vie parfaite (<i>Wierny i dusza zakonna oświeceni w prawdach wiary oraz obowiązkach życia chrześcijańskiego i życia doskonałego</i>)
12.	1883	L'œuvre des vocations à La Salette (<i>Dzieło powołań w La Salette</i>)
13.	1886	Sententiae et exempla biblica e veteri et novo testamento excerpta et ordinata (<i>Sentencje i przykłady biblijne ze Starego i Nowego Testamentu wybrane i uporządkowane</i>)
14.	1887	Breve compendium theologiae dogmaticae et moralis (<i>Krótkie kompendium teologii dogmatycznej i moralnej</i>)
15.	1888	Le livre de tous (<i>Książka dla wszystkich</i>)

- La Vierge Marie, son culte, la dévotion envers elle ou le catéchisme théologique de la
16. 1888 Sainte Vierge (*Najświętsza Maryja Panna, Jej kult, nabożeństwo do Niej lub katechizm teologiczny o Najświętszej Pannie*)
-
17. 1889 Notre Seigneur Jésus-Christ, ce que nous lui devons (*Nasz Pan Jezus Chrystus, co jesteśmy Mu winni*)
-
18. 1891 Méthode facile pour assister les mourants (*Łatwa metoda asystowania przy umierających*)
-
19. 1892 Abrégé de théologie dogmatique et morale (*Zarys teologii dogmatycznej i moralnej*)
-
20. 1892 Un bouquet des plus belles fleurs (*Bukiet najpiękniejszych kwiatów*)
-
21. 1892 Une corbeille des plus belles fleurs (*Kosz najpiękniejszych kwiatów*)
-
22. 1892 Une guirlande des plus belles fleurs (*Girlanda najpiękniejszych kwiatów*)
-
23. 1892 Paroles et traits historiques les plus remarquables (*Najbardziej godne uwagi słowa i rysy historyczne*)
-
24. 1893 L'état religieux, son excellence, ses avantages, ses obligations, ses privilèges (*Stan zakonny, jego doskonałość, zalety, obowiązki i przywileje*)
-
25. 1893 Le livre des petits enfants (*Książeczka dla małych dzieci*)
-
26. 1894 Le sacerdoce, son excellence, ses obligations, ses droits, ses privilèges (*Kapłaństwo, jego doskonałość, obowiązki, prawa i przywileje*)
-
27. 1895 Les Constitutions des Missionnaires de la Sainte famille (*Konstytucje Misjonarzy Świętej Rodziny*)
-
28. 1894 Examen de conscience et méthode d'oraison (*Rachunek sumienia i metoda modlitwy myślniej*)
-
29. 1896 L'homme tel qu'il doit être (*Człowiek takim, jakim być powinien*)
-
30. 1896 Le jeune homme comme il faut (*Młodzieniec z zasadami / jak się patrzy*)
-
31. 1898 Les merveilles de La Salette (*Cuda w La Salette*)
-
32. 1902 L'œuvre de la Sainte Famille pour vocations apostoliques tardives (*Dzieło Świętej Rodziny dla spóźnionych powołań apostolich*)
-
33. 1902 Heureux les cœurs purs ou la chasteté parfaite (*Błogosławieni czystego serca lub czystość doskonała*)
-
34. 1904 L'art d'être heureux (*Sztuka bycia szczęśliwym*)
-
35. 1904 La clé du ciel (*Klucz do nieba*)
-

36. 1904 Fondation de la revue Le Messenger de la Sainte Famille (*Założenie czasopisma Poślaniec Świętej Rodziny*)

37. 1907 Le culte et l'imitation de la Sainte Famille (*Kult i naśladowanie Świętej Rodziny*)

Profil naszego założyciela:

- Zaangażowany misjonarz
- Płodny pisarz
- Inspirujący kaznodzieja
- Oddany wychowawca
- Wizjonerski założyciel
- Czcigodna i inspirująca postać

Uwaga: Powyższa ilustracja przedstawia rysunek dzieła literackiego o. Berthiera wykonany przez pana Roubille'a i opublikowany przez ks. Louisa-Michela Brollesa, MSF, w książce *À tout mon peuple* (Francja, 1988, s. 68). Dokument ten, wraz z egzemplarzem przechowywanym w archiwach Generalatu MSF, przypisuje założycielowi 37 dzieł, podczas gdy oficjalne źródła wymieniają zazwyczaj 35. Rozbieżność ta wynika najprawdopodobniej z zaliczenia w niektórych bibliografiach Konstytucji MSF z 1895 r. oraz *Messenger de la Sainte Famille* (1904) do pism o. Berthiera, podczas gdy publikacje te nie zawsze są uwzględniane w oficjalnych spisach jego dzieł.

GŁÓWNE TEMATY W DZIELACH OJCA BERTHIERA

Temat	Główne dzieła
Duszpasterstwo rodzin	<i>Matka według serca Bożego; Kult i naśladowanie Świętej Rodziny; Miesiąc i naśladowanie Świętej Rodziny; Człowiek takim, jakim być powinien; Młodzieniec z zasadami.</i>
Powołanie	<i>O stanach życia chrześcijańskiego i o powołaniu; Jakie jest moje powołanie i co powinienem doradzić w kwestii wyboru stanu życia?; Dzieło powołań w La Salette.</i>
Misja apostolska	<i>Kapłan w posłudze misji, rekolekcji i kaznodziejstwa; Dzieło Świętej Rodziny dla spóźnionych powołań apostolskich; Wierny i dusza zakonna oświeceni w prawdach wiary oraz obowiązkach życia chrześcijańskiego i życia doskonałego.</i>
Kapłaństwo	<i>Kapłaństwo, jego doskonałość, obowiązki, prawa i przywileje; Dzieło Świętej Rodziny dla spóźnionych powołań apostolskich.</i>
Życie zakonne	<i>Stan zakonny, jego doskonałość, zalety, obowiązki i przywileje.</i>
Życie duchowe	<i>Rachunek sumienia i metoda modlitwy myślniej; Sztuka bycia szczęśliwym; Klucz do nieba.</i>
Formacja świeckich	<i>Człowiek takim, jakim być powinien; Młodzieniec z zasadami; Książka dla wszystkich.</i>
Czystość chrześcijańska	<i>Błogostawieni czystego serca lub czystość doskonała.</i>
Święta Rodzina	<i>Miesiąc i naśladowanie Świętej Rodziny; Kult i naśladowanie Świętej Rodziny; Dzieło Świętej Rodziny dla spóźnionych powołań apostolskich.</i>
La Salette	<i>Matka Boża z La Salette, Jej objawienie, Jej kult; Cuda w La Salette; Pielgrzymka do Matki Bożej z La Salette; Nowenna ku czci Matki Bożej z La Salette.</i>
Mariologia	<i>Matka według serca Bożego; Najświętsza Maryja Panna, Jej kult, nabożeństwo do Niej.</i>
Katecheza i formacja	<i>Książeczka dla małych dzieci; Łatwa metoda przygotowania małych dzieci do sakramentu pokuty; Wierny i dusza zakonna oświeceni w prawdach wiary.</i>
Teologia	<i>Zarys teologii dogmatycznej i moralnej; Krótkie kompendium teologii dogmatycznej i moralnej.</i>

SZCZEGÓŁOWE OMÓWIENIE DZIEŁ

1. La mère selon le coeur de Dieu ou devoirs de la mère chrétienne à l'égard de ses enfants (*Matka według serca Bożego lub obowiązki matki chrześcijańskiej wobec swoich dzieci*), 1866, Paryż, La Bonne Presse, wydanie 5, 1898, in-18, 389 s.

Jest to pierwsze dzieło ojca Jana Berthiera, napisane z myślą o chrześcijańskich matkach. W pierwszej części autor przedstawia obowiązki kobiety w domu, kładąc nacisk na jej odpowiedzialność wobec męża, dzieci oraz osób będących na jej służbie. Proponuje w ten sposób uporządkowaną wizję życia rodzinnego, opartą na wierności, miłości i duchu służby.

Druga część jest bardziej ukierunkowana na życie duchowe, prezentując zestaw ćwiczeń pobożnych, mających wspierać kobietę w wypełnianiu jej codziennych obowiązków. Modlitwa i praktyki religijne są tu postrzegane jako kluczowe źródła wewnętrznej siły i równowagi w życiu rodzinnym, zgodnie z językiem i wrażliwością tamtej epoki.

Dzieło to doczekało się kilku wznowień (piąte ukazało się w 1898 r.), co świadczy o jego sukcesie i popularności. Jego znaczenie podkreślali również współcześni autorowi, m.in. ks. Mussel, ówczesny wikariusz generalny Grenoble, który 15 września 1894 r. wyraził się o nim z wielkim uznaniem. Podkreślał jasność i prostotę stylu oraz głębię treści, nacechowaną mądrością, roztropnością, wiarą i pobożnością. Wyraził życzenie, aby książka ta stała się prawdziwym podręcznikiem dla matek chrześcijańskich, przyczyniając się do duchowej i moralnej formacji rodzin jego epoki.

2. Petit récit de l'Apparition de Notre-Dame à La Salette (*Krótkie opowiadanie o Objawieniu Matki Bożej w La Salette*), 1866, 16 s.

Wierny misji zakorzenionej w wezwaniu Pięknej Pani z La Salette: „A więc, moje dzieci, przekazcie to całemu mojemu ludowi”, ojciec Berthier publikuje to drugie dzieło poświęcone wydarzeniom z La Salette z 1846 roku, po wcześniejszym krótszym artykule na ten temat. Napisana w duchu popularyzacji religijnej, ta krótka broszura ma na celu przybliżenie jak najszerszemu gronu odbiorców orędzia powierzonego widzącym oraz jego znaczenia dla życia chrześcijańskiego.

Autor przedstawia fakty z prostotą, skupiając się mniej na nadzwyczajnym charakterze objawienia, a bardziej na jego sensie duchowym i duszpasterskim. Naświetla główne tematy orędzia maryjnego: wezwanie do nawrócenia, wierność praktykom religijnym, szacunek dla dnia Pańskiego i potrzebę pokuty. Dla ojca Berthiera La Salette stanowiło opatrnościową interwencję Najświętszej Maryi Panny mającą na celu obudzenie sumień w społeczeństwie naznaczonym obojętnością religijną i osłabieniem wiary. Tekst ten zapowiada już jeden z głównych kierunków jego myśli i apostolatu: głębokie przywiązanie do duchowości saletyńskiej. Maryja jawi się w nim jako troskliwa matka, która ostrzega, napomina i prowadzi wiernych drogą zbawienia. Poprzez upowszechnianie orędzia z La Salette, tekst ten przyczynił się do ożywienia pobożności, która na trwałe odcisnęła piętno na całym dziele ojca Berthiera.

3. La jeune fille et la vierge chrétienne à l'école des saints (*Młoda osoba i dziewczica chrześcijańska w szkole świętych*), 1868, Paryż, La Bonne Presse, wydanie 9, 1898, in-18, 502 s.

Książka dzieli się na trzy części: Cnoty, które należy praktykować, przeszkody na drodze oraz środki prowadzące do sukcesu. Autor kończy dzieło swoim tradycyjnym Dodatkiem zawierającym krótki traktat o powołaniu oraz praktyczne porady dotyczące życia duchowego. Opierając się na cytatach z Pisma Świętego, Ojców Kościoła, autorów duchowych oraz przykładach z życia świętych, autor zwraca się albowiem do licznych młodych dziewcząt, które „z miłości do dziewictwa rezygnują z małżeństwa, a nie mając pociągu do życia klauzurowego lub nie mogąc go podjąć, pozostają w swoich rodzinach” (s. XII). Przypomina im, że nie zmarnowały swojego życia, lecz wręcz przeciwnie – mają swoje miejsce zarówno w społeczeństwie, jak i w Kościele. Naszym celem, pisze autor, „jest zaoferowanie środka uświęcenia młodym dziewczętom i duszom, które sprawiają, że dziewictwo rozkwita w środku świata”.

4. Notre Dame de la Salette, son apparition, son culte, notice historique (*Matka Boża z La Salette, Jej objawienie, Jej kult, rys historyczny*), 1870, Grenoble, Baratier, Nowe wydanie, 1892, in-18, 80 stron.

Autor napisał tę książkę, aby „wiernie i zwięźle przedstawić historię tej chwalebnej manifestacji Królowej Niebios, cudownego oddźwięku, jaki wywołała w całym wszechświecie, sprzeciwów, jakich doznała, oddania, jakie wzbudziła, i wreszcie postępów kultu Matki Bożej z La Salette” (s. 6). Według biskupa Justiniera, ordynariusza Grenoble w momencie publikacji książki, dzieło to „zawiera krótki i wierny rys historyczny początków i rozwoju nabożeństwa, które obecne nieszczęścia Kościoła i Francji uczyniły droższym wielkiej liczbie chrześcijańskich dusz; uważamy je za odpowiednie, by zaciekawić, pouczyć i zbudować” (s. 4).

5. Neuvaine en honneur de Notre Dame de La Salette (*Nowenna ku czci Matki Bożej z La Salette*), 1872

Dzieło to należy do gatunku modlitewników mających na celu wspieranie modlitwy osobistej i wspólnotowej. Berthier proponuje dziewięciodniową ścieżkę duchową pozwalającą wiernym na stopniowe rozważanie orędzia z La Salette i stosowanie jego nauk we własnym życiu. Każdy etap nowenny wydaje się być zorientowany na głębsze nawrócenie wewnętrzne. Centralne miejsce zajmują tematy pokuty, zaufania Bogu, zadośćuczynienia za grzechy i wierności chrześcijańskim obowiązkom. Modlitwa nie jest pojmowana jako zwykła prośba o łaski, lecz jako droga duchowej transformacji.

Poza funkcją liturgiczną czy dewocyjną, dzieło odzwierciedla duszpasterską koncepcję Berthiera. Pobożność maryjna ma prowadzić do bardziej autentycznego życia chrześcijańskiego i gorliwszego uczestnictwa w sakramentalnym życiu Kościoła. Maryja jest zatem przedstawiana jako przewodnik do Chrystusa, a nie cel sam w sobie.

6. Des états de vie chrétienne et de la vocation (*O stanach życia chrześcijańskiego i o powołaniu*), 1874, Paryż, La Bonne Presse, wydanie 4, 1897, in-18, 262 s.

Książka ta stanowi zbiór serii wysoko cenionych konferencji, które autor wygłosił w Grenoble zimą 1873 roku i które zgodził się opublikować pod warunkiem, że książka zostanie zbadana przez cenzora papieskiego. Czerpiąc z pism Ojców Kościoła i teologów, autor omawia stan życia wspólnego, stan doskonałości, wybór stanu życia oraz reguły, którymi należy się kierować przy tym wyborze. Książka przeznaczona jest nie tylko dla rodziców i duszpasterzy

troszczących się o powołanie dzieci, ale także dla samej młodzieży stojącej przed wyborem. „Naszym celem w tej książce”, mówi autor, „nie jest zachęcanie do takiego czy innego stanu życia. (...). Chcemy jedynie przedstawić to, co wydało nam się prawdą. Nasza doktryna nie jest naszą własną, (...). Jest to doktryna Świętych Ksiąg, Ojców i teologów” (s. X). Ówczesny biskup Grenoble pisał do autora, że życzy sobie, aby to dzieło było czytane „nie tylko przez wiernych, ale także przez kapłanów, którzy znajdą zebrane na kilku stronach wszystko, co napisano najbardziej solidnego o powołaniu” (*Annales de Notre Dame de La Salette*, 1874, s. 208).

7. Quelle est ma vocation et que dois-je conseiller sur le choix d'un état ? (*Jakie jest moje powołanie i co powinienem doradzić w kwestii wyboru stanu życia?*), 1878.

Pozycja ta jest przeznaczona dla młodzieży oraz osób, które mają jej doradzać w wyborze powołania. Dzieło to stanowi jeden z najbardziej reprezentatywnych tekstów myśli Berthiera. Porusza fundamentalną kwestię rozeznania powołania, uważaną za jedną z najważniejszych decyzji w życiu chrześcijanina. Autor stara się pomóc wiernym w odkryciu szczególnego wezwania, jakie Bóg kieruje do każdego z osobna.

Refleksja ta opiera się na przekonaniu, że każde ludzkie życie ma swój cel opatrnościowy. Rozeznanie nie polega na arbitralnym wyborze stanu życia, lecz na rozpoznaniu Bożego planu wpisanego w osobistą historię człowieka. Berthier kładzie nacisk na tradycyjne środki rozeznawania: modlitwę, sakramenty, kierownictwo duchowe i szczerzy rachunek osobistych uzdolnień.

Dzieło to bezpośrednio zapowiada przyszłą misję Misjonarzy Świętej Rodziny. Berthier już tutaj manifestuje swoją troskę o promowanie powołań kapłańskich i zakonnych, szanując przy tym różnorodność wezwań. Jego podejście pozostaje zrównoważone: każde autentyczne powołanie jest ukazywane jako droga do świętości i służby w Kościele.

8. Pèlerinage de La Salette ou Guide du pèlerin sur la sainte montagne (*Pielgrzymka do La Salette lub Przewodnik pielgrzyma po świętej górze*), La Salette, 1877, in-18, 114 s.

Dzieło to ma formę podręcznika przeznaczonego dla wiernych udających się do sanktuarium w La Salette. Odpowiada na charakterystyczną dla XIX wieku troskę duszpasterską: duchowe towarzyszenie pielgrzymkom, aby nie pozostały one jedynie religijnym przemieszczaniem się, lecz stały się prawdziwym doświadczeniem nawrócenia i wewnętrznej odnowy.

Książka ta, opublikowana przez Jana Berthiera we współpracy z ojcem Perrinem, jest bogato ilustrowana licznymi zdjęciami. Opowiada o Objawieniu, przebywających tam pielgrzymach oraz o początkach i rozwoju misjonarzy z La Salette. Jak sugeruje już tytuł, książka ta jest raczej przewodnikiem turystycznym niż książką do nabożeństwa. Ofiarowując tę książkę przyjaciółom, zaznaczają autorzy, „dacie im właściwe wyobrażenie o La Salette, jego położeniu i bogactwach, jakich dostarczyła mu katolicka pobożność. Znajdziecie bowiem w naszej książce szczegóły i wskazówki, które z pewnością zaciekawia, a których na próżno szukać w blisko stu dziełach napisanych o La Salette. Nie jest to książka o charakterze polemicznym... nie jest to też książka do nabożeństwa, ale po prostu informator. Nie przyjęliśmy tu innego planu niż ten, który wyznacza nam trasa pielgrzyma” (s. 7).

9. Méthode facile pour préparer les petits enfants au sacrement de pénitence (*Łatwa metoda przygotowania małych dzieci do sakramentu pokuty*), 1879, wydanie 4 w 1914 r.

Ten mały podręcznik wpisuje się w tradycję katechetyczną Kościoła i ma na celu przygotowanie dzieci do owocnego przyjmowania pierwszych sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Berthier wykorzystuje w nim swoje duszpasterskie doświadczenie, aby dostosować nauczanie doktrynalne do poziomu intelektualnego i wrażliwości najmłodszych. W dziele tym szczególną uwagę poświęcono formacji sumienia moralnego. Spowiedź jest przedstawiana jako spotkanie z Bożym miłosierdziem, a nie jako zwykły obowiązek dyscyplinarny. Z kolei komunია święta opisywana jest jako osobiste zjednoczenie z Chrystusem, będące źródłem duchowego wzrostu i chrześcijańskiej wierności. Poza wymiarem praktycznym, tekst ten świadczy o fundamentalnym przekonaniu Berthiera, że wczesna edukacja religijna stanowi jeden z fundamentów chrześcijańskiej wytrwałości. Przekazywanie wiary dzieciom jawi się zatem jako kluczowa odpowiedzialność rodziny i wspólnoty kościelnej.

10. Le prêtre dans le ministère des missions, des retraites et de la prédication (*Kapłan w posłudze misji, rekolekcji i kaznodziejstwa*), 1883, La Salette, wydanie 7, 1913.

Prezentując szóste wydanie, wikariusz generalny Grenoble pisał: „Nie ma potrzeby chwalić tej książki, której reputacja jest już ugruntowana i która szybko doczekała się czterech wydań... Oprócz najbardziej praktycznych zasad kaznodziejstwa, udzielania sakramentu pokuty oraz kierowania misjami i rekolekcjami, zawiera ona zbiory kazań, przede wszystkim do zwyczajnego kaznodziejstwa, a ta część obejmuje *in extenso* wszelkie pouczenia, jakich należy udzielać podczas misji i rekolekcji, kompletny i precyzyjny wykład wszystkich doktryn chrześcijańskich, prawd, w które należy wierzyć, obowiązków do wypełnienia, sakramentów, modlitw; wszystko to opatrzone licznymi i dobrze dobranymi rysami historycznymi... Następnie pojawia się osiem konferencji w formie dialogu, które z wielkim pożytkiem można wykorzystać podczas misji i kazań wielkopostnych, zwłaszcza przed słuchaczami płci męskiej. Dalej czterdzieści osiem kazań specjalnych dla wspólnot zakonnych oraz osiemnaście na rekolekcje kapłańskie. Druga część obejmuje to, co dotyczy zwyczajnego kaznodziejstwa, i dostarcza nauk na wszystkie niedziele roku...” (s. VIII). Krótko mówiąc, ojciec Jan Berthier przekazuje tu owoc swoich lektur i doświadczenia jako kaznodzieja misyjny i rekolekcyjny w kilku diecezjach Francji.

11. L'œuvre des vocations à La Salette (*Dzieło powołań w La Salette*), 1883, La Salette, wydanie 4, 1889, in-18, 87 s.

Ta broszura została opublikowana, aby przybliżyć czytelnikom i dobrodziejom rozwój szkoły apostolskiej misjonarzy z La Salette. „To wam”, mówił autor, „czytelnikom i dobrodziejom, dedykujemy tę broszurę, napisaną głównie dla was. To trybut wdzięczności, który jesteśmy wam winni. To także pochwała waszej żarliwości, gdyż mówienie o tym, czym jest nasze dzieło, oznacza wyjawienie tego, co wy uczyniliście. Bez was byłoby ono niemożliwe” (s. 2). Broszura ta była wznawiana kilka razy, za każdym razem poszerzana o nowe, interesujące szczegóły dotyczące postępów dzieła powołań w La Salette, którego autor jest dyrektorem.

12. Le fidèle et l'âme religieux éclairés sur les vérités de la foi et les devoirs de la vie chrétienne et de la vie parfaite (*Wierny i dusza zakonna oświeceni w prawdach wiary oraz obowiązkach życia chrześcijańskiego i życia doskonałego*), La Salette, 1883, in-8, 420 s.

W przedmowie autor zaznacza, że książka ta zawiera „wykład prawd wiary, obowiązków stanu i praktyk pobożności, a także tematy do medytacji, niekiedy skrócone, lecz zawsze dostarczające materiału do poważnych przemyśleń”. Plan jest dość prosty: pierwsza część traktuje o prawdach, w które każdy chrześcijanin musi wierzyć, i obowiązkach, które musi praktykować. Druga część poświęcona jest różnym rozważaniom na temat prawd i obowiązków omówionych w części pierwszej. W trzeciej i ostatniej części autor przedstawia zwięzłe zalety i obowiązki stanu zakonnego, po czym kończy ćwiczeniami, które według niego są w stanie poprowadzić dusze ścieżkami doskonałości. Książka ta nie była wznawiana, ponieważ autor zdecydował o jej wydaniu w dwóch osobnych tomach, którymi stały się *Książka dla wszystkich* oraz *Stan zakonny*.

13. Sententiae et exempla biblica e veteri et novo testamento excepta et ordinata (*Sentencje i przykłady biblijne z Starego i Nowego Testamentu wybrane i uporządkowane*), ad usum concionatorum moderatorumque animarum et praesertim juniorum clericorum seminariumque alumnorum, 1886, wydanie 3, Grave, 1912, in-32, 375 s.

Prezentując to dzieło, autor wskazuje, że książka ta „jest jakby słownikiem tekstów w porządku alfabetycznym. Podaje pod każdym hasłem wersety biblijne, które się do niego naturalnie odnoszą; a w najważniejszych tematach teksty te są tak liczne, tak dobrze dobrane i uporządkowane, że przy pomocy tej jednej książki można by wyłożyć prawdę w sposób najbardziej kompletny i poruszający. Książka ta byłaby być może jeszcze bardziej użyteczna dla uczniów wyższych i niższych seminariów duchownych niż dla kaznodziejów i spowiedników. To w młodości należy wyposażyć się w zdrowe maksymy wiary” (por. *Le prêtre...*, wydanie z 1900 r., op. cit. s. VII). Z kolei paryski *Polybiblion* uważa tę książeczkę za „kopalnię doprawdy płodną dla modlitwy, kaznodziejstwa i lektury duchowej: powinna być ona *vade-mecum* każdego kapłana” (*Polybiblion de Paris*, s. 123).

14. Breve compendium theologiae dogmaticae et moralis (*Krótkie kompendium teologii dogmatycznej i moralnej*), 1887, przetłumaczone na język francuski pod tytułem *Abrégé de théologie dogmatique et morale*, 1892, Grenoble, wydanie 5, 1929, 792 s.

Dzieło to ma w założeniu stanowić syntezę najbardziej cenionych wówczas podręczników teologii dogmatycznej i moralnej, filozofii, prawa kanonicznego i liturgii. Według autora jest bowiem rzeczą prawdziwie pożyteczną „opublikowanie książki, w której streszczone byłyby w praktyczny sposób doktryna dogmatyczna i moralna oraz główne zagadnienia filozofii i prawa kanonicznego, tak aby każdy kapłan, nawet pochłonięty troskami świętej posługi, mógł przejrzeć ją w całości w ciągu roku, czytając codziennie dwie lub trzy strony, i by w pół godziny mógł często powtórzyć cały traktat. Podjęliśmy się więc tej pracy po ponad dwudziestu latach posługi na misjach” (s. 8).

W liście z 14 lutego 1892 r. bp Charles, ordynariusz Agen, pisał do autora słowa zachęty: „To prawdziwa Summa wiedzy niezbędnej kapłanowi w codziennym wykonywaniu jego wzniosłej i odpowiedzialnej posługi. Dodając do niej najważniejsze pojęcia z prawa kanonicznego, liturgii, duszpasterstwa, teologii mistycznej i filozofii chrześcijańskiej, wyszedł Ojciec naprzeciw wszelkim wymaganiom, a na tak treściwych stronach odnajduje się, wraz z pewnymi zasadami, znajomość niedawnych decyzji Stolicy Apostolskiej oraz najmądrzejsze reguły postępowania przy udzielaniu sakramentów” (s. 5). Równie dobrze 5 marca 1894 r.

jeden z najstarszych konsultorów rzymskiej Kongregacji pisał do ojca Jana Berthiera: „Plan książki wydaje mi się dobrze pojęty, a jego realizacja jest zarazem logiczna i harmonijna. Skondensowanie w jednym tomie Filozofii, Dogmatu, Moralności i części Prawa kościelnego to praca pełna trudności. Wasza wiedza i stałość zatriumfowały nad przeszkodami. Po poważnych i dobrych studiach teologicznych młody kler może znaleźć w Waszym dziele wszystko, co niezbędne, by przypomnieć sobie zagadnienia omawiane szerzej i z większymi szczegółami w seminarium. Mogę Wam jedynie pogratulować tego przedsięwzięcia i życzę mu sukcesu oraz wszelkiego owocu, jakiego ma Ojciec prawo oczekiwać dla chwały Bożej” (s. 5-6).

15. Le livre de tous (*Książka dla wszystkich*), La Salette, 1888, in-18, 367 s., ostatnie wznowienie: 1945.

Na początku książki autor zaznacza: „*Książka dla wszystkich* odpowiada kapłanom: znajdą w niej doktrynę, którą mają głosić wiernym. Nauczyciele i rodzice, którzy będą mieli ją w swoich rękach: dzięki niej pouczą się o swoich obowiązkach i będą wiedzieli, jak uczyć doktryny chrześcijańskiej dzieci i młodzież... Młodzieniec, panna, dziecko zaczerpną z *Książki dla wszystkich* znajomość prawd, które będą dla ich przyszłości zabezpieczeniem przed niebezpieczeństwami świata i najpewniejszą gwarancją szczęścia. Zagubionym grzesznikom książka ta wskazuje drogę powrotu; sprawiedliwemu wytycza ścieżkę do nieba. Bogatego uczy dobrego użytkowania dóbr; ubogiemu pomaga uświęcać jego trudy. Uczony znajdzie w niej, podobnie jak prostaczek, wiedzę świętych, jeśli o niej zapomniał” (Przedmowa).

Plan książki jest prosty: 1.: Doktryna religii katolickiej; 2.: Obowiązki, które nakłada na nas religia; 3.: Środki zbawienia, jakie oferuje nam religia katolicka; po czym autor kończy swoim tradycyjnym Dodatkiem zawierającym sugestie i praktyczne modlitwy przydatne w życiu duchowym. Jest to najbardziej rozpowszechniona książka ojca Berthiera. Wikariusz generalny Grenoble, ks. Mussel, poleca jej lekturę kapłanom i wiernym, którzy – jak mówi – „znajdą w niej odpowiedź na zarzuty bezbożników”.

16. La Vierge Marie, son culte, la dévotion envers elle, ou le catéchisme théologique de la Sainte Vierge (*Najświętsza Maryja Panna, Jej kult, nabożeństwo do Niej lub katechizm teologiczny o Najświętszej Pannie*), 1886, La Salette, Nowe wyd., 1894, in-18, 120 s.

Pismo to jest streszczeniem na kilku stronach doktryny świętych i teologów o Najświętszej Pannie. Uzasadnia Jej kult, pozwala poznać, na czym on polega, oraz przedstawia główne praktyki pobożności ku czci Maryi. Autor nie ignoruje wielości pism o Najświętszej Pannie w tamtym czasie, lecz „książka, która dawałaby dokładne poznanie arcydzieła rąk boskich, Dziewicy Maryi, i która z racji swej zwięzłości mogłaby stać się popularna, wydała nam się pożyteczna”, mówi. „(...) Podejmujemy się tego tym chętniej, że według świadectwa świętych uwielbianie Maryi to zapewnienie sobie życia wiecznego, a rozkochanie dusz w Maryi to przygotowanie im nieba” (Wstęp, s. X).

17. Notre Seigneur Jésus Christ, ce que nous lui devons (*Nasz Pan Jezus Chrystus, co Jesteśmy Mu winni*), 1889, La Salette, Nowe wydanie, 1894, in-18, 168 s.

W pierwszej części swojej książki autor kreśli ogólnymi zarysami to, co Stary Testament i Filozofia pozwoliły przeczuć o Chrystusie, po czym ukazuje, kim jest Jezus Chrystus i co dla nas uczynił. Jeśli chodzi o drugą część, jest ona poświęcona temu, jaka powinna być nasza

odpowieź, to znaczy: co jesteśmy winni naszemu Panu. „Zawsze ta sama metoda syntetyczna”, pisze recenzent: „streszczenie wielkimi pociągnięciami, aczkolwiek bardzo kompletne i wierne, życia Mistra: istota kilku tomów (...). W jednej kropli swojego miodu pszczoła kondensuje sok z wielu kwiatów. Tak samo czyni ojciec Berthier” (*Annales de N. D. de la Salette*, 1889, s. 384).

18. Méthode facile pour assister les mourants (*Łatwa metoda asystowania przy umierających*), 1891.

Ta broszura zawiera praktyczne porady dla osób otaczających umierającego i pomaga przygotować go na wizytę kapłana oraz spowiedź, jeśli to możliwe. Znajdują się tam również modlitwy w formie „aktów”. Jednak, jak zauważa sam autor, ta broszura nie jest przeznaczona wyłącznie dla umierających, ponieważ metoda ta „może również z wielkim pożytkiem służyć do przygotowania małych dzieci i osób nieświadomych do sakramentu Pokuty” (*La mère...* op. cit. s. 380, nota 1).

19. Abrégé de théologie (*Zarys teologii*), 1892.

Ta francuska wersja dzieła teologicznego opublikowanego po łacinie kilka lat wcześniej manifestuje wolę Berthiera, aby uczynić formację doktrynalną dostępną dla szerszego grona odbiorców. Jest to prawdziwa synteza fundamentalnych nauk teologii katolickiej. Autor przedstawia w niej kolejno wielkie prawdy dogmatyczne dotyczące Boga, stworzenia, łaski, Kościoła, sakramentów i rzeczy ostatecznych. Do tego wykładu doktrynalnego dochodzi ważny wywód moralny, mający na celu prowadzenie wiernych w konkretnym praktykowaniu cnót chrześcijańskich.

Główna wartość tego dzieła tkwi w jedności, jaką ustanawia ono między doktryną a życiem duchowym. Dla Berthiera teologia nigdy nie jest nauką czysto spekulatywną; musi ona prowadzić do świętości. Ta duszpasterska koncepcja teologii charakteryzuje całość jego twórczości i wyjaśnia jego nieustanną troskę o formację religijną.

20. Un bouquet des plus belles fleurs (*Bukiet najpiękniejszych kwiatów*), Grenoble, 1 stycznia 1892, 160 s.

W tej książce autor stawia przed oczami dzieci przykłady cnót zaczerpnięte z życia świętych, ale także z życia ludzi, którzy nie poznali Jezusa Chrystusa.

Poprzez swój symboliczny tytuł dzieło to ma formę zbioru myśli duchowych, budujących przykładów lub tekstów mających karmić chrześcijańską medytację. Obraz bukietu sugeruje harmonijną całość cnót lub nauk wybranych ze względu na ich wartość formacyjną. Berthier gromadzi tu prawdopodobnie refleksje zdolne zachęcić do praktykowania głównych cnót chrześcijańskich. Każdy „kwiat” reprezentuje jakość moralną lub duchową, którą wierzący jest zaproszony upiększyć swoje życie. Ta metoda pedagogiczna wpisuje się w długą tradycję popularnej literatury duchowej.

Dzieło realizuje w ten sposób cel budowania duchowego. Poprzez konkretne przykłady i łatwe do zapamiętania maksymy stara się uczynić życie duchowe dostępnym dla wszystkich wiernych. Ta prosta i praktyczna pedagogika stanowi jedną z najwłaściwszych cech autora.

21. Une corbeille des plus belles fleurs (*Kosz najpiękniejszych kwiatów*), 1892.

Wobec sukcesu poprzedniej książki, wydał w tym samym stylu pozycję zatytułowaną: *Kosz najpiękniejszych kwiatów*. Tom ten jest przedłużeniem projektu podjętego w *Bukiecie najpiękniejszych kwiatów*. Oferuje on najprawdopodobniej nową serię tekstów, przykładów lub medytacji mających wspierać duchowy wzrost wiernych w ich codziennym życiu. Obraz kosza przywołuje obfitość duchowych bogactw oferowanych przez tradycję chrześcijańską. Berthier czerpie z Pisma Świętego, historii Kościoła i życia świętych, aby zaproponować modele postępowania dostosowane do różnych sytuacji życiowych. Dzieło świadczy również o trosce autora, by dotrzeć do masowego odbiorcy. Daleki od uczonych traktatów, faworyzuje tutaj literaturę formacji moralnej, zdolną karmić pobożność rodzinną i osobistą. Działanie to wpisuje się w jego szeroki projekt edukacji chrześcijańskiej świeckich.

22. Une guirlande des plus belles fleurs (*Girlanda najpiękniejszych kwiatów*), Grenoble, 1892.

Trzecie dzieło z tej serii, *Girlanda*, dopełnia zestaw zbiorów duchowych opublikowanych w tym samym roku. Obraz girlandy sugeruje harmonijną jedność różnych cnót chrześcijańskich, które zebrane razem tworzą ozdobę wiernej duszy.

Podobnie więc jak w poprzednich tomach, Berthier zdaje się przedkładać konkretne podejście do życia duchowego. Zaproponowane przykłady, anegdoty i refleksje mają na celu zachęcenie do codziennego praktykowania wiary, a nie rozwijanie skomplikowanych spekulacji teologicznych.

Ta trylogia doskonale ilustruje duszpasterski geniusz autora. Pokazuje jego zdolność do przekładania wielkich prawd chrześcijańskich na proste nauki, mogące być zrozumiane i wdrożone w życie przez szerokie grono odbiorców. Książki te zajmują tym samym ważne miejsce w jego apostolacie popularyzacji religijnej.

23. Le livre des petits enfants (*Książeczka dla małych dzieci*), 1893.

W tym dziele przeznaczonym dla najmłodszych Berthier oddaje swoje duszpasterskie doświadczenie na służbę religijnego wychowania dzieci. Stara się przekazać zasadnicze prawdy wiary w prostym, przystępnym i dostosowanym do ich wieku języku.

Książka porusza główne modlitwy chrześcijańskie, fundamentalne opowieści biblijne, sakramenty i elementarne obowiązki życia chrześcijańskiego. Autor faworyzuje konkretną pedagogikę opartą na przykładzie, powtarzaniu i stopniowym budzeniu świadomości religijnej.

Dzieło to harmonijnie dopełnia jego projekt integralnej edukacji chrześcijańskiej. Po napisaniu książek dla matek, młodych dziewcząt, młodzieńców, kapłanów i zakonników, Berthier zwraca się tutaj bezpośrednio do dzieci. Manifestuje w ten sposób swoje przekonanie, że formacja duchowa musi towarzyszyć wszystkim etapom ludzkiego życia.

24. Paroles et traits historiques les plus remarquables (*Najbardziej godne uwagi Słowa i rysy historyczne*), 1892.

Ta książka jest przeznaczona dla formatorów. Jeśli chodzi o kapłanów, którzy nie doceniali znaczenia cudownych opowieści, ojciec Jan Berthier pisze: „W kazaniach istniałaby prawdziwa

luka, gdyby nie były one przeplatane historiami... Człowiek potrzebuje cudowności; jeśli nie znajdzie jej u bohaterów chrześcijaństwa, idzie jej szukać w wirujących stołach i innych zabobonach, które odbierają mu wiarę” (s. 6-7).

„Zebraliśmy w niej wszystko, co znaleźliśmy najbardziej godnego uwagi w ponad trzydziestu tomach przejranych w tym celu”, stwierdza ponownie. „Indeks ogólny na końcu książki wskazuje rysy, które można zastosować do każdego tematu kazania. Jesteśmy przekonani, że nie istnieje nic tak kompletnego ani tak praktycznego w tym gatunku, w przeciwnym razie nie podjęlibyśmy się tej długiej pracy. Nie trzeba zauważać, że nic tak nie podtrzymuje uwagi słuchaczy jak historie. Nic, co lud zapamiętałby lepiej. Łatwym sposobem na poruszenie go, zainspirowanie w nim szlachetnego uczucia, nie jest z pewnością przedstawianie mu wielkich wywodów, ale ukazanie mu wielkich wzorów. Krótka lekcja jest szybko rozumiana, gdy widzi się ją praktykowaną, że tak powiem, na własne oczy. Prosimy naszych młodych współbraci, którzy debiutują na ambonie, by brali głęboko pod uwagę te refleksje przy układaniu swoich przemówień; sukces ich posługi i dobro dusz są w to wielce zaangażowane” (*Le sacerdoce*, wyd. z 1898, s. 853).

25. L'état religieux, son excellence, ses avantages, ses obligations, ses privilèges (*Stan zakonny, jego doskonałość, zalety, obowiązki i przywileje*), 1893, wydanie 3, Bonne Presse, 1939.

Tytuł książki zapowiada już plan i treść książki, a nauki, które zawiera to dzieło, uznaje wikariusz generalny Grenoble, „są przedstawione zwięźle, jasno i z precyzją doktryny, która charakteryzuje inne dzieła tego samego autora”. Prezentując tę nową książkę, cenzor podkreśla, że „w żadnej innej ze swoich książek pobożny autor nie dotyka bliżej wielkiego i jedyne go celu swoich prac, jakim jest czynienie świętych, a przynajmniej wprowadzanie ich na tę drogę” (*Annales de Notre Dame de La Salette*, czerwiec 1893).

26. Le sacerdoce, son excellence, ses obligations, ses droits, ses privilèges (*Kapłaństwo, jego doskonałość, obowiązki, prawa i przywileje*), 1894, Nowe wydanie, Paryż, La Bonne Presse, 1898, 846 s.

W pierwszej części tego tomu, liczącego ponad 800 stron, autor przypomina najpierw, że źródło kapłaństwa tkwi w Jezusie Chrystusie, Wiecznym Kapłanie. Następnie mówi kolejno o przygotowaniu dalekim w rodzinie, o formacji w niższych i wyższych seminariach, o przyjmowaniu poszczególnych święceń, a kończy podkreśleniem doskonałości samego kapłaństwa. Jeśli chodzi o drugą część, jest ona poświęcona obowiązkom, prawom i przywilejom kapłanów. Dzieło to stanowi skondensowany w jednym tomie wykład nauk Ojców Kościoła, teologów oraz wielkich i ważnych autorów duchowych jego czasów (*Le sacerdoce...* op. cit. s. 9).

„Ma Ojciec ufność, że Pana książka o kapłaństwie będzie poważnie pożyteczna dla uczniów sanktuarium i dla kapłanów, którzy ją przeczytają”, pisał do autora biskup Troyes. „Dziękuję Waszą ufność i gorąco pragnę, aby to dzieło znalazło się w rękach wszystkich. Trudno było powiedzieć więcej rzeczy i powiedzieć je w jednym tomie, szczęśliwie kondensując wszystko, co odnosi się do doskonałości, obowiązków, praw i prerogatyw kapłaństwa. Kapłan znajdzie tam przewodnik najpewniejszy dla swojego osobistego uświęcenia i dla prowadzenia dusz. Ojciec książka jest w istocie kompletnym podręcznikiem, którego nauki opierają się na

najczcigodniejszych autorytetach” (bp Gustave Adolphe, ordynariusz Troyes, list do autora z 31 marca 1903 r.).

27. Constitution des Missionnaires de la Sainte-Famille (*Konstytucje Misjonarzy Świętej Rodziny*), 1895.

Konstytucje Misjonarzy Świętej Rodziny stanowią fundamentalny tekst wyrażający tożsamość, misję oraz duchowość zgromadzenia założonego przez ojca Jana Chrzyciela Berthiera. Będąc czymś więcej niż zwykłym zbiorem reguł dyscyplinarnych, stanowią one konkretne przełożenie jego charyzmatu i wizji życia zakonnego. Definiują zasady, którymi powinni kierować się zakonnicy w swoim poświęceniu się Bogu oraz w posłudze apostołskiej w Kościele.

W sercu tych Konstytucji znajduje się kontemplacja Świętej Rodziny z Nazaretu jako modelu wszelkiego życia chrześcijańskiego i zakonnego. Jezus, Maryja i Józef są stawiani jako doskonali we wzorach posłuszeństwa, pokory, pracy, braterskiej miłości i oddania się woli Bożej. Misjonarze Świętej Rodziny są wezwani do odtwarzania w swoim życiu wspólnotowym ducha Nazaretu, charakteryzującego się prostotą, wiernością codziennym obowiązkom i wzajemną miłością.

Konstytucje podkreślają również szczególną misję zgromadzenia: promowanie powołań kapłańskich i zakonnych, przyczynianie się do uświęcania rodzin chrześcijańskich oraz uczestnictwo w dziele ewangelizacji. Zakonnicy są zaproszeni do łączenia głębokiego życia wewnętrznego z wielkodusznym zaangażowaniem apostołskim. Życie wspólnotowe, duch rodzinny, wierność Kościołowi i gorliwość o zbawienie dusz jawią się jako istotne elementy tego projektu zakonnego. W tym sensie Konstytucje stanowią instytucjonalną syntezę całej duchowej i duszpasterskiej myśli ojca Berthiera.

28. Examen de conscience et méthode d'oraison (*Rachunek sumienia i metoda modlitwy myślniej*), 1895.

Napisał tę broszurę liczącą około dwudziestu stron, aby towarzyszyć kapłanom podczas ich dorocznych rekolekcji. Ta krótka, prosta i praktyczna broszura odpowiedziała na rzeczywistą potrzebę. Ojciec Jan Berthier stwierdza na przykład, że „w setkach egzemplarzy bp Lelong, ordynariusz Nevers, prosi nas o przysłanie na rekolekcje kapłańskie naszego Rachunku sumienia do użytku księży” (*Messenger de la Sainte Famille*, styczeń 1904, s. 18).

29. L'homme tel qu'il doit être (*Człowiek takim, jakim być powinien*), Paryż, La Bonne Presse, 1896, in-18, 543 s.

Poprzez tę książkę autor zwraca się zarazem do mężczyzn, „do których miałem zaszczyt przemawiać, (...) i do wszystkich ludzi, którzy mnie nie słyszeli” (s. VII). Jan Berthier podziela myśl Silvio Pellico, włoskiego literata z początku XIX wieku, który po swoim „nawróceniu” napisał: „Być tym, kim się być powinno: oto zarazem definicja obowiązku i definicja szczęścia człowieka. Religia wyraża tę prawdę w sposób wzniosły, mówiąc, że został stworzony na obraz Boży. Jego obowiązek i szczęście polegają więc na byciu tym obrazem, na niechęci bycia czymś innym” (s. XIX). To wokół tej cnoty osadza się cały korpus tego dzieła. Albowiem „jeśli będziecie ludźmi takimi, jakimi być powinniście, wasza żona i wasze dzieci upodobnią się do

was; wasza rodzina nie zboczy z prawej drogi, którą jej wytyczycie, a społeczeństwo, które jest tylko ogółem rodzin, stanie się dzięki waszemu wpływowi azylem cnoty” (s. VII-VIII).

Jeśli chodzi o przyjęty plan, sam autor sygnalizuje go na początku dzieła: „Bądźmy cnotliwi, aby być ludźmi rozumnymi. Aby pomóc naszym czytelnikom w wykonaniu tego postanowienia, zamierzamy w trzech częściach tej książki wskazać im cnoty, które muszą praktykować, przeszkody, których muszą się obawiać, oraz środki, jakie muszą podjąć, aby być ludźmi takimi, jakimi być powinni” (s. XXXII).

30. Le jeune homme comme il faut (*Młodzieniec z zasadami / jak się patrzy*), Paryż, La Bonne Presse, 1896, in-18, 497 s.

„Niektórzy”, pisze autor, zwracając się do młodych, „zwracali nam uwagę, że płochość waszego wieku naraża was na niechęć do poważnego słowa; wierzymy, że znamy was tak dobrze, jak ktokolwiek inny, i mamy do was dość zaufania, by sądzić, że wolicie... prawdę, choćby powiedzianą z mocą, od kłamstwa, nawet przyobleczonego w najszerze i najbardziej uwodzicielskie pozory” (Przedmowa, s. X). We wstępie autor opisuje, kim jest dla niego „młodzieniec z zasadami”, przytaczając list świętego Izydora z Peluzjum do filozofa imieniem Harpokras, wychowawcy młodzieży.

Zaznaczmy na koniec, że główna treść książki tworzy wspólny pień z zaprezentowanym przed chwilą dziełem *L'homme tel qu'il doit être*. Podobnie uważa recenzent *Annales de Notre Dame de la Salette*, pisząc, że „te dwa dzieła, najnowsze owoce niestrudzonego i niewyczerpanego o. Berthiera, stanowią już zachwyt, a przede wszystkim moralny pożytek dla wielkiej liczby czytelników, którzy żałują jedynie, że nie posiadali tych skarbów wcześniej... to książki doskonałe. Przeczytajcie je, a ogłosicie to samo, co my” (*Annales* 1897, s. 287).

31. Les merveilles de la Salette (*Cuda w La Salette*), Paryż, P. Téqui, 1898, in-12, 352 s.

Jan Berthier przebywał już w Holandii, kiedy napisał tę książkę, w której wyróżnia pięć rodzajów cudów: 1) objawienie: świadkowie, orędzie; 2) źródło; 3) uzdrowienia; 4) nawrócenia; 5) następstwa objawienia: pielgrzymka, bazylika, rozwój kultu Matki Bożej z La Salette i wreszcie liczne dzieła, które zrodziły się z objawienia, w tym Dzieło spóźnionych powołań dla misji, które – jak mówi – „odpowiada również zamysłom Matki Bożej z La Salette”.

32. L'œuvre de la Sainte Famille, pour les vocations apostoliques tardives (*Dzieło Świętej Rodziny dla spóźnionych powołań apostolskich*), Grave, 1902, in-8, 61 s.

Ta broszura jest sprawozdaniem z tego, co dokonało się w tym dziele od samego początku. Po wykładzie o charakterze ogólnym na temat braku misjonarzy, szkół apostolskich i dzieł na rzecz spóźnionych powołań, autor omawia dzieło Świętej Rodziny w Grave: jego genezę i rację bytu, początki, sposób, in jak zostało przyjęte, odejścia, rodziny młodych ludzi, życie studentów, warunki przyjęcia, zasoby, dobrodziejów. Krótko mówiąc, autor daje swoim czytelnikom jasne wyobrażenie o początkach dzieła i duchu, jaki w nim panował.

Zwracając się do autora, kardynał Langénieux pisał: „Z całego serca przyjmuję Waszą dedykację nowej broszury *Dzieło Świętej Rodziny dla spóźnionych powołań apostolskich*. (...) Miło mi przekazać Wam nowe tego świadectwo i móc radować się wraz z Wami z osiągniętych

już wyników, jak również z cennej sympatii, z jaką się Ksiądz spotkał. Apel, który Ksiądz publikuje, zostanie usłyszany, mam tę ufność, przez szlachetne dusze, którym leży na sercu chwała Boża i zbawienie dusz” (List z 21 listopada 1901 r.).

33. Heureux les cœurs purs ou la chasteté parfaite (*Błogosławieni czystego serca lub czystość doskonała*), à l’usage des prêtres, des religieux - religieuses et de tous les fidèles (do użytku księży, zakonników i zakonnic oraz wszystkich wiernych), Paryż, La Bonne Presse, 1902, in-18, 388 s.

„Dać poznać czystość doskonałą” – taki jest cel autora przy pisaniu tej książki (s. XVI), której plan przedstawia się następująco: „Po przedstawieniu w pierwszej części dziewictwa, celibatu i wdowieństwa zachowywanego ze względu na Boga”, pisze, „w drugiej części opowiemy o świętych dziełach, które muszą lub mogą wypełniać ci, którzy wybierają te stany; a w trzeciej części powiemy, co mają czynić, aby wytrwać w czystości doskonałej i w świętych dziełach” (s. XVI).

Autor uważa, że korzystając z tej książki, „pasterze dusz będą mogli czerpać z niej materiały, by dać poznać z ambony i w świętym trybunale (spowiedzi) jedną z rad naszego Pana, (...) chrześcijańscy rodzice nauczą się z niej rozmawiać ze swoimi dziećmi (...) o czymś innym niż o światowych układach i ziemskich afektach; małżonkowie, podziwiając czystość doskonałą, lepiej zrozumieją obowiązek, jaki na nich spoczywa, by szanować czystość małżeńską. Zakonnicy i zakonnice będą z większą wdzięcznością błogosławić więzy tak słodkie i tak bogate, które łączą ich z naszym Panem. Wszyscy, którzy żyją w celibacie lub dziewictwie, bez względu na płeć, znajdą w niej sposób na obronę przed drwinami świata i własną słabością. Doceniając lepiej doskonałość swojego stanu, nie porzucą go tak łatwo dla innego, o którym będą wiedzieć, że jest mniej szlachetny w oczach wiary” (s. X).

34. L’art d’être heureux (*Sztuka bycia szczęśliwym*), Paryż, La Bonne Presse, 1904, in-16, s. 389

Prezentując to dzieło w swoim *Posłańcu*, autor pisze: „Wszyscy pragną szczęścia, wszyscy szukają go w sposób konieczny; to bowiem jest cel naszej natury. Ale ludzie myślą się co do źródła szczęścia i błędzą, wybierając drogę, która prowadzi do otchłani. Czy chcecie poznać z całą pewnością, gdzie znajduje się szczęście i właściwa ścieżka, która do niego prowadzi? A któż byłby wrogiem samego siebie, by tego nie chcieć? Sięgnijcie po *Sztukę bycia szczęśliwym*. Skosztujcie jej, praktykujcie ją, czytajcie ją wszyscy: kapłani, zakonnicy, wierni każdego stanu i wieku, ponieważ ta książka jest skierowana do wszystkich. Kiedy rozważycie tę książkę, będziecie mogli nam powiedzieć, czy daje to, co obiecuje” (*Le Messager de la Sainte Famille*, kwiecień 1904, s. 112).

Jeśli chodzi o przyjęty plan, przedstawił go następująco: powiemy im najlepiej, jak potrafimy, „w pierwszej części o motywach, jakie mamy, by kochać, a po nakłonieniu ich z różnych powodów do zdobycia tej drogocennej perły miłości Bożej, wskażemy im praktyczne środki do zdobycia tej miłości” (s. XLVIII-XLIX). Jak zwykle, książka ta jest syntezą nauk wielkich teologów, m.in. Franciszka Salezego, Alfonsa Liguoriego, Ludwika z Granady, Leonarda z Porto Maurizio oraz ojca de Saint-Jure. Według autora miłość do Boga musi mieć wpływ nie tylko na

życie jednostkowe, ale i społeczne, albowiem: „Poznać i kochać Boga”, pisze, „to zbawienie jednostki i społeczeństwa” (s. XLVIII).

36. La clé du ciel (*Klucz do nieba*), Paryż, La Bonne Presse, 1904, in-16, 389 s.

Przekonany, że „modlitwa jest najbardziej właściwym kluczem do nieba i wszelkich boskich skarbów” (s. XXXI), autor ofiarowuje swoim czytelnikom traktat o modlitwie. W pierwszej kolejności przypomina o różnych formach modlitwy i stara się zaszczerpieć w czytelnikach przekonanie: „Trzeba się modlić, mamy w tym palącą potrzebę, nic nie jest nam tak niezbędne jak modlitwa, ona jest naprawdę kluczem do nieba”. „W drugiej części”, kontynuuje, „nauczyliśmy się posługiwać tym kluczem i wskazaliśmy, jak należy się modlić, omawiając wszelkie okoliczności modlitwy i przedstawiając w każdej z nich doktrynę doktorów Kościoła i teologii katolickiej” (s. 286). Według jednego ze świadków, książka ta była mu szczególnie bliska: „Na jego prośbę”, pisze, „przetłumaczyłem dla niego książeczkę *Klucz do nieba*. Sam ją napisał. Wydaje mi się, że pamiętam, iż uważał tę książkę za najbardziej pożyteczną ze wszystkich swoich pism i najbliższą jego sercu. Mogę z tego wywnioskować, że miał niezwykle wysokie wyobrażenie o modlitwie” (Kanonik Dekkers).

36. Le Messager de la Sainte Famille (*Posłaniec Świętej Rodziny*), 1904.

To miesięcznik wydawany w latach 1904–2013, który stanowił uprzywilejowane narzędzie szerzenia duchowości Świętej Rodziny oraz ideału Nazaretu niesionego przez ojca Berthiera i jego następców. Przez cały okres swojego ukazywania się pismo poświęcało się karmieniu wiary czytelników, proponując formację chrześcijańską przystępną, regularną i zakorzenioną w życiu codziennym. Realizowało w ten sposób cel zarówno katechetyczny, jak i duszpasterski: formowanie sumień, zachęcanie do praktyk religijnych i wspieranie różnych dzieł apostoelskich rozwijanych w łonie zgromadzenia.

Czasopismo oferowało ojcu Berthierowi, a następnie zapoczątkowanej przez niego tradycji duchowej, prawdziwą przestrzeń ekspresji i przekazu. Rozwijał w nim bogatą paletę treści, poczynawszy od doktryny chrześcijańskiej, poprzez refleksję nad życiem rodzinnym, praktyki pobożne, budujące świadectwa, wiadomości kościelne, aż po liczne zachęty duchowe. Ta różnorodność świadczy o woli towarzyszenia wiernym we wszystkich wymiarach życia chrześcijańskiego, biorąc pod uwagę ich konkretne sytuacje i duszpasterskie wyzwania każdej epoki. W tym sensie pismo jawi się jako narzędzie komunikacji duszpasterskiej szczególnie dostosowane do wymogów swoich czasów, łączące instrukcję religijną z bliskością wobec czytelników.

Poprzez międzynarodowy zasięg i dystrybucję w kilku językach, publikacja ta znacznie przekroczyła lokalne ramy zgromadzenia, uczestnicząc w szerzeniu duchowego ideału Nazaretu na większą skalę. Przyczyniła się tym samym do upowszechnienia wizji rodziny chrześcijańskiej opartej na prostocie, modlitwie i wierności Ewangelii. Odzwierciedla to dynamizm misyjny, który przenika całość dzieła ojca Berthiera i jego duchowych spadkobierców. Wyjątkowa długowieczność pisma (od 1904 do 2013 roku) świadczy wreszcie o ciągłości i witalności projektu wydawniczego i duszpasterskiego, który potrafił dostosować się do ewolucji społeczeństwa, zachowując swój fundamentalny kierunek.

37. Le culte et l'imitation de la sainte Famille (*Kult i naśladowanie Świętej Rodziny*), Paryż, la Bonne Presse, 1907, in-16, 485 s.

Autor stawia sobie za cel promowanie kultu Świętej Rodziny poprzez ukazanie zarówno jego fundamentu teologicznego, jak i wymiaru duchowego. Pierwsza część dzieła, poświęcona „kultowi Świętej Rodziny”, uzasadnia jego prawowitość, umiejscawiając go w tradycji Kościoła i w życiu pobożności chrześcijańskiej. Druga część kładzie nacisk na naśladowanie Świętej Rodziny, przedstawiane jako najdoskonalszy wyraz tego kultu; autor stwierdza albowiem, że „naśladowanie Świętej Rodziny (...) to najlepszy i najsukuteczniejszy sposób jej uhonorowania” (s. 115). Całość dopełnia dodatek proponujący modlitwy i ćwiczenia pobożne, mające sprzyjać konkretnej i codziennej praktyce duchowej.

Podęjsie to gęęboko łączy się z ideałem życia Misjonarzy Świętej Rodziny (MSF), wyrażonym w ich Konstytucjach: „Żyjąc sami według ducha Świętej Rodziny, jesteśmy przykładem dla rodzin” (Konst. MSF, nr 010). Podkreśla ono, że świadectwo misyjne opiera się przede wszystkim na spójności życia zakonników, wezwanych do ucieleśniania ducha Nazaretu w braterskiej wspólnotcie, modlitwie i ewangelicznej prostocie. Dzieło staje się w ten sposób zarówno zasobem formacyjnym dla rodzin, jak i punktem odniesienia tożsamościowego dla członków zgromadzenia, umacniając więź między życiem konsekrowanym a duszpasterstwem rodzin.

Przeznaczone dla rodzin chrześcijańskich, wspólnot Świętej Rodziny — w szczególności Przyjaciół Misjonarzy Świętej Rodziny (AMSF) — a także dla przyszłych misjonarzy, dzieło wpisuje się w dynamikę formacji duchowej i powołaniowej inspirowanej ideałem z Nazaretu. Prezentuje się jako duchowe dziedzictwo, zarówno upamiętniające, jak i normatywne, zachęcając nas do kontemplacji i naśladowania Jezusa, Maryi i Józefa jako wzorów życia chrześcijańskiego.

W tej perspektywie stanowi ono narzędzie szczególnie znaczące dla duszpasterstwa rodzin, łącząc fundament doktrynalny, model życia i praktyki pobożne. Oferuje chrześcijańskim ogniskom domowym ramy strukturalne do przeżywania ich powołania jako prawdziwego „Kościoła domowego”, miejsca modlitwy, miłości, przebaczenia i uświęcenia. Dynamika ta sprzyja również przekazywaniu wiary przyszłym pokoleniom i wpisuje się w ducha inicjatyw AMSF.

Podsumowanie

Chronologiczne studium dzieł ojca Jana Chrzyciela Berthiera rzuca światło na głęboką spójność jego twórczości, która stanowi prawdziwą ścieżkę duchową i apostołską. Pomimo różnorodności podejmowanych tematów i odbiorców, do których są skierowane, jego pisma realizują ten sam cel: prowadzenie ludzi do Boga i sprzyjanie odnowie życia chrześcijańskiego w świetle Ewangelii (pp. 20-21).

W całym jego dziele ujawnia się kilka fundamentalnych tematów, które nadają strukturę jego myśli: powszechne wezwanie do świętości, znaczenie rodziny chrześcijańskiej, nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny oraz duchowość Świętej Rodziny z Nazaretu. Te kierunki inspirują całość jego nauczania i znajdują swój najpełniejszy wyraz w Konstytucjach Misjonarzy Świętej Rodziny oraz w jego Testamencie duchowym, które streszczają istotę jego charyzmatu jako założyciela.

Synteza ta nie ma na celu zastąpienia szczegółowego studium każdego z trzydziestu sześciu zaprezentowanych dzieł, lecz wydobyć ich linii przewodnich i głębokiej jedności. Pozwala ona lepiej zrozumieć duchową osobowość ojca Berthiera, oryginalność jego misji oraz fundamenty charyzmatu Misjonarzy Świętej Rodziny.

Ponad sto lat po jego śmierci przesłanie ojca Berthiera pozostaje niezwykle aktualne. Jego pisma nadal rozjaśniają życie chrześcijańskie, zapraszając każdego do pogłębiania relacji z Chrystusem i wiernego przeżywania swojego powołania. W duchu XV Kapituły Generalnej Misjonarzy Świętej Rodziny, przewodnik ten zaprasza MSF, Przyjaciół MSF oraz wszystkich wiernych do ponownego odkrycia duchowego dziedzictwa założyciela, będącego źródłem odnowy dla życia misyjnego i ewangelicznego świadectwa w służbie Kościołowi i światu.

Oby lektura tych dzieł pomogła każdemu wzrastać w miłości do Chrystusa, Świętej Rodziny i Kościoła, aby dzieło ojca Berthiera nadal przynosiło owoce nadziei i świętości dla obecnych i przyszłych pokoleń. I podczas gdy Kościół uznaje już heroiczność cnót Czcigodnego Jana Chrzyciela Berthiera, żywimy głęboką nadzieję, że świadectwo jego życia, owocność jego dzieła oraz łaski otrzymane za jego wstawiennictwem doprowadzą pewnego dnia do jego beatyfikacji. Niech to kościelne uznanie przyczyni się do szerszego poznania jego przesłania i charyzmatu, z pożytkiem dla całego Kościoła, a w szczególności dla Misjonarzy Świętej Rodziny, ich współpracowników i wszystkich tych, którym służą w swojej misji ewangelizacyjnej.

Informacje o wykorzystanych źródłach i odnośnikach bibliograficznych:

W celu precyzyjnego ustalenia kompletnych odnośników bibliograficznych, obejmujących w szczególności miejsce wydania, wydawcę, rok publikacji oraz paginację, zaleca się bezpośrednie zapoznanie się ze skanami w formacie PDF dostępnymi online lub z egzemplarzami przechowywanymi w archiwach Misjonarzy Świętej Rodziny (MSF). Dostępna jest tam również syntetyczna prezentacja sylwetki założyciela.

I. ŹRÓDŁA PIERWOTNE

1. Źródła rękopiśmienne i dokumenty założycielskie.
2. Testament duchowy ojca Jana Chrzcziciela Berthiera.
3. Korespondencja założyciela.
4. Pisma osobiste i dokumenty autograficzne.
5. Pierwotne Konstytucje Misjonarzy Świętej Rodziny.
6. Archiwa Kurii Generalnej Misjonarzy Świętej Rodziny (Rzym).

II. OFICJALNE ŹRÓDŁA INTERNETOWE

7. Oficjalna strona internetowa Misjonarzy Świętej Rodziny: <https://www.misafa.org/fondatore>
8. Missionaries of the Holy Family: www.msf-america.org
9. Missionários da Sagrada Família: <https://www.instagram.com/msf.americalatina/>
10. Misionaris keluarga Kudus Indonesia (Jawa): <https://misafajava.org/>
11. Misionaris keluarga Kudus (Kalimantan):
https://www.facebook.com/komsosmsf/?locale=id_ID
12. Berthier-pisarz: <https://janberthier.pl/pisarz>

III. ŹRÓDŁA WTÓRNE

A. Biografie i studia historyczne

13. **J. M. de Lombaerde**, *La vie et l'esprit du T.R.P. Jean Berthier, missionnaire de la Salette, fondateur des Missionnaires de la Sainte-Famille (1840–1908)*, Grave, 1910.
(Jest to jedna z pierwszych szczegółowych biografii założyciela, bliska wydarzeniom i pamięci pierwszych MSF).
14. **Johann M. Ramers**, studia w *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique* (Paryż, 1932–), artykuły o doktrynie duchowej o. Berthiera.

B. Katolickie słowniki biograficzne i teologiczne

15. *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*, Paryż, Beauchesne, 1932–1995.
(Artykuł: *BERTHIER (Jean-Baptiste)*, t. I, kol. 1530–1532 (P. J. Ramers i współpracownicy)).
16. *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paryż, Letouzey et Ané, 1912–.
(Notka: *Berthier (Jean-Baptiste)*, vol. VIII, s. 955–956 (M. T. Disdier)).
17. *New Catholic Encyclopedia*, wyd. 2, Nowy Jork, 1967–.
(Artykuł: *Holy Family Missionaries / Missionaries of the Holy Family*, ze wzmianką o założycielu Janie Chrzczicielu Berthierze).
18. *Encyklopedia Katolicka / Catholic Encyclopedia* (dawne wydania i skorowidze katolickie).
(Ogólne notki o zgromadzeniach misyjnych i założycielach zakonnych XIX wieku).

C. Wpisy encyklopedyczne poświęcone Janowi Chrzycielowi Berthierowi (online)

19. **Encyclopedia.com** (*New Catholic Encyclopedia*).

(*Berthier, Jean-Baptiste, nota biograficzna i doktrynalna {36 przypisanych dzieł ascetycznych, duchowość Świętej Rodziny}*).

20. **Encyclopedia.com** – *Holy Family Missionaries*.

(*Rys historyczny założenia zgromadzenia (1895, Grave) przez Jana Chrzyciela Berthiera*).

21. *Ökumenisches Heiligenlexikon* (Ekumeniczny leksykon świętych).

(*Notka biograficzna o Johannesie Baptiście Berthierze, założycielu MSF*).

22. **Vatican News** / Źródła watykańskie (dekrety o uznaniu cnót heroicznych).

(*Potwierdzenie tytułu „Czcigodnego Sługi Bożego” nadanego Janowi Chrzycielowi Berthierowi*).

V. SPECJALISTYCZNE ŹRÓDŁA ONLINE DOTYCZĄCE LA SALETTE

23. Dokumentacja historyczna Sanktuarium Matki Bożej z La Salette. Oficjalna strona:

<https://www.lasalette.cef.fr>

24. Misjonarze Matki Bożej z La Salette. Oficjalna strona: <https://www.lasalette.org>

25. Diecezja Grenoble–Vienne. Oficjalna strona: <https://www.diocese-grenoble-vienne.fr>

26. Archiwa Sanktuarium w La Salette (Isère, Francja).

27. Tłumaczenia i reedycje (w tym *States of the Christian Life and Vocation*).

(*Wydania te są przechowywane i udostępniane w różnych katalogach bibliograficznych (BnF, WorldCat)*).

28. Dokumenty historyczne dotyczące założenia Misjonarzy Świętej Rodziny.

(*Annales de Notre-Dame de La Salette oraz publikacje wewnętrzne zgromadzenia*).

Dodatkowy odnośnik: <https://www.lasalette.org>

Ks. RAVAOAVY David, *Postulator*
